

Pierre Soulages resminde *outrenoir* (siyahötesi) kavramının teorik yapısı

Theoretical structure of *outrenoir* (beyond-black) concept in Pierre Soulages painting

Okan Şahin || Doktor öğretim üyesi || Mardin Artuklu Üniversitesi
okansahin@artuklu.edu.tr || 0000-0002-9317-8267

Öz

Pierre Soulages, Avrupa resminde yirminci yüzyılın ikinci yarısı itibariyle etkinliği hissedilen bir sanatçıdır. 1950'li yıllarda soyut dışavurumculuğa yakın gelişen Paris kökenli taşızizm (*tachisme* – lekecilik) akımı içerisinde ismi anılan sanatçının resim tarzı, taşızmin lirik soyutlamacı anlayışı içerisinde şekillenmiştir. Sanatçının siyahötesi olarak tanımladığı resimleri ise geç dönemi olarak kabul edilebilecek olan 1980'li yıllar itibariyle başlayıp 2000'li yılların ortalarına dek süren ve siyah renk kullanımının yoğunluklu olarak hissedildiği bir resimleme anlayışı içerisinde şekillenmiştir. Siyahötesilik, Soulages resmi içerisinde sadece biçimsel bir yöntemi tanımlamaz. Bu yaklaşım Soulages'ın siyahı merkezde olarak kurguladığı geç dönem resimlerinin teorik şemasını da ifade eder. Bu çalışma siyahötesi kavramının Soulages resminde sözü edilen teorik çerçevesini ortaya koymayı amaçlayarak, siyahın ontolojisini bahsedilen teorik çerçeve bağlamında ele almaktadır.

Ahahtar kelimeler: siyah, siyahötesi, pierre soulages, taşızizm, resim teorisi

Abstract

Pierre Soulages is an artist whose influence was felt in European painting as of the second half of the twentieth century. The painting style of the artist, whose name is mentioned in the Paris-based tachism (*tachisme* – staintism) movement which developed close to abstract expressionism in the 1950's was shaped within the lyrical abstractionist understanding of tachism. His paintings which he defines as beyond-black were shaped by an understanding of painting that started in the late 1980's, which can be considered as his late period and lasted until the mid-2000s in which the use of black color was intensely felt. This approach also expresses the theoretical schema of Soulages' late paintings in which black is in the centre. This study aims to reveal the theoretical frameworks of the concept of black in Soulages painting and deals with the ontology of black in the context of the mentioned theoretical framework.

Keywords: black, beyond-black, pierre soulages, tachism, theory of painting

Atıf || Citation

Şahin, O. (2023). Pierre Soulages resminde outrenoir (siyahötesi) kavramının teorik yapısı. *ARTS*, 10, 111-129. <https://doi.org/10.46372/arts.1313335>

Geliş || Received

12.06.2023

Kabul || Accepted

11.09.2023

Lisans ve telif || License and copyright

Bu çalışma [Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası](#) ile lisanslanmıştır. Çalışmanın telif hakkı yazara aittir. *This work is licensed under [Attribution-NonCommercial 4.0 International](#). Copyright of the work belongs to the author*

Giriş¹

Pierre Soulages 1950'li yılların hemen akabinde sanat serüveni başlamış bir sanatçıdır. Sanat merkezinin 1940'lı yıllar itibarıyla Amerika kıtasına kayışı, merkez Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı sonrası kendi travmalarıyla mücadele eden Avrupalı sanatçıların yüzlerini bu kıtaya dönmesine neden olmuştur. Amerikan modernizmini de kapsayan soyut dışavurumculuğun yükselişi kısa süre içerisinde etkisini Avrupa'da da hissettirerek dönem sanatçıları yeniden harekete geçirmiştir. Soyut dışavurumcu hareketin Avrupa kıtasındaki kollarından biri olan taşizm (*tachisme* – lekecilik) akımı içerisinde ilk üretimlerini gerçekleştiren sanatçılardan biri olan Soulages, sanat hayatının başında oluşturduğu çalışmalarında soyut formları yaşamış olduğu kentin kültürel kodlarıyla sentezleyerek ortaya koymuştur. Fransa'nın Rodez kentinde doğan sanatçı, büyüdüğü kentin tarihi unsurlarından ve özellikle mistik havasından etkilenecek ortaya çıkardığı ilk üretimlerinde sözü edilen etkiyi net bir biçimde hissettirir. Rodez kentinde bulunan Romanesk mimariye ait yapıların tarihi etkileri Soulages'ın ilk dönem eserlerinde kendini belli eder. Öyle ki kentin kültürel yapısını oluşturan ve Kelt sanatı örnekleri içerisinde değerlendirilebilecek oyma baskı çalışmalar ve yine kentte bulunan mağara resimleri Soulages için heterojen bir beslenme alanı oluşturur (Brennan, 2007, s. 116-127).

Kentin daha önce sözü edilen mistik havasını meydana getiren Kelt kültürü unsurları, şehre hakim olan karanlık atmosferin oluşmasında doğrudan bir etkiye sahiptir. Bu anlamda Soulages'ın tüm sanat serüvenine etki edecek olan koyu tonlu çalışmalarının geneli için temel nüvelerin bu tarihlerde atıldığı söylenebilir (Şahin, 2023, s. 299). Soulages sanatının vazgeçilmez bir unsuru olan ışık etkisiyle siyahın ortaya çıkışına dönük resimleme anlayışının arkaik kodlarına, Rodez kentinde bulunan Romanesk bir yapı örneği olan St. Foy Manastırı'ndan yansıyan ışık oyunlarının ve iç yapının oluşturduğu karanlık tonlu atmosferin doğrudan etkisi olmuştur (Ersağdıç, 2017, s. 62-70). Sanatçının ilk dönem eserleri akabinde geliştirdiği sanat anlayışı siyahın kullanımının ilk unsurlarını net bir biçimde yansıtır. Soulages'ın sanatı, kontrast etkili siyah-beyaz etkili soyut formlardan, resim yüzeyine çeşitli müdahalelerde bulunduğu bir resim mantığına, sonrasında da ışık etkili bir yüzeyde siyahın “yansıtıcı” olarak kullanıldığı oldukça çağdaş bir sanat anlayışına evrilir. Bu çalışma da sözü edilen etkiler ışığında Soulages'ın ilk çalışmalarından itibaren siyah tonlu resimlerinin kökensel unsurlarından başlayarak, sanatçının olgun dönemi ve sonrasında şekillendirdiği *outrenoir*

¹ Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalında Doç. Dr. Seda Yavuz danışmanlığında yürütülen “Çağdaş Sanatta Siyaha Bakmak: Görme İhtiyacı – Anlamlandırma Sorunu” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

(siyahötesi) resimlerinin teorik detaylarını sanatçının farklı dönemlerinden çeşitli örneklerle ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Yöntem

Soulages'ın sanatı çoğunlukla sanatçının koyu renk tonlarının hakim olduğu bir resim dilini ifade eder. Buna göre sanatçının özellikle olgunluk dönemi ve sonrası eserleri koyu tonlarının neredeyse tamamen siyaha dönüştüğü bir biçimsel tarzı yansıtır. Sanatçının *outrénoir* olarak tanımlanan eserleri ise özellikle 1980'li yıllar ve sonrasında ortaya koyduğu sürecin sonucunda şekillenmişlerdir. Bu çalışmada Soulages'ın sözü edilen dönemin eserlerine dair örneklerinde rastlanılan bulgular, sanatçının özellikle siyahötesi resimlerinin gelişiminde yoğun ve katmanlı siyah boya vurgusunun ışık etkisiyle yoğunluğunun artması ve özgün bir resim dilinin yaratılması etrafında şekillenmiştir. Sanatçının sözü edilen siyahötesi tanım doğrultusunda yapmış olduğu resimlerin yıllar içerisinde şekillenen farklı teorik özellikteki kurgularının karşılaştırmalı olarak estetik analizlere tabi tutulduğu bu çalışma, Soulages resminde olgun dönemi olarak tariflenebilecek süreç içerisinde ortaya koyduğu eserlere yakından bakmaktadır. Bu örnekler çoğunlukla sanatçının gelişim çizgisi baz alınarak bu sürecin siyahötesi olarak tariflenen örneklerini karşılaştırmalı olarak ve ilgili biçimsel tekniklerin sözü edilen gelişim sürecinde nasıl dönüştüğünü ortaya koymayı amaçlayan bir yöntem doğrultusunda hareket etmektedir.

Soulages'ın sanat hayatının evreleri ve siyahlarının şekillenşi

Soulages sanat serüveni boyunca, sanat anlayışının çeşitli evrelerle dönüştüğü yenilikçi bir resim yaklaşımının temsilcisi olmuştur. Sanatçının ilk üretimleri 1938 yılı itibariyle başlamış olduğu École Nationale Supérieure Des Beaux-arts Paris süreci akabinde şekillenmiştir. Bu okulda kısa bir süre eğitime devam eder. Okulu bıraktıktan sonra bu kez École supérieure des beaux-arts de Montpellier'ye kaydolarak eğitim hayatını devam ettirmeye çalışır. Fakat bu kez de İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bu okuldaki eğitimi yarıda kalır. Savaşın başladığı tarihlerde Fransa'nın güney bölgesinde saklanırken Orfizm'in önemli sanatçılarından Sonia Deleunay ile karşılaşması, Soulages'ın soyut sanatın teorik kavranışı hakkında sanat anlayışını şekillendiren önemli bir etmen olmuştur (Özkan, 2004, s. 34). Soulages'ın erken dönem çalışmaları 1946-47 yıllarına tekabül eden süreçte, Paris dışında bulunan Courbevoie kasabasına yerleşmesiyle şekillenmeye başlar. İsmi sanat çevrelerince duyulduğu ilk önemli sergisi ise 1947 yılında Paris'te Salon des surindépendants'ta (Bağımsızüstüçüler Salonu) gerçekleşir. Soulages, bu sergiye

üç çalışması ile katılmıştır. 1948 yılında o sıralarda Museum of Modern Art New York'un küratörü James Johnson Sweeney ile tanışmasıyla birlikte ünü Amerika kıtasına da taşınmış olur. Sweeney'nin Soulages'ın bazı eserlerini satın alıp Amerika'ya götürmesi ve bu çalışmalarını diğer Amerikalı sanatçılara göstermesiyle birlikte sanatçının tanınırlığı artmış olur (Chakrabarty, 2011, s. 5-16). Yine 1948 yılı içerisinde Almanya'da gerçekleşen Große Ausstellung französischer abstrakter Malerei'a (Fransız Soyut Ressamların Büyük Sergisi) katılan sanatçı, serginin tanıtım afişlerinin kendi tasarımlarıyla yapılmış olmasıyla birlikte öne çıkmıştır. Özellikle Hans Hartung ve Francis Picabia gibi isimlerle bu sergide birlikte yer alması Soulages için önemli bir başlangıç kabul edilmiştir.

Soulages'ın Avrupa'da katıldığı bu iki sergiyle birlikte sanatsal çalışmaları yoğunluk kazanır. 1950'lerle birlikte özellikle siyahla ilgili estetik yönünü bulmaya dönük girişimlerinin başladığı çeşitli örnekler birbiri ardına gelmeye başlar. Bu tarihlerdeki denemelerinin geneli kalın fırça kullanımıyla oluşturulan soyut çalışmalardır. Bu çalışmalar Franz Kline'in kalın kenar resim tarzına yakın siyah-beyaz resimlerden oluşurlar ve bunların geneli "Yeni Paris Ekolü" olarak da adlandırılan soyut biçimciliğin resimleme anlayışına yakındırlar (Rona, 1997, s. 1687). 1950'li yılların başında büyük boyutlu siyah-beyaz denemeleri aslında Amerikan soyut dışavurumculuğunun ilk örneklerine oldukça yakın bir tarzdadır. Soulages'ın 1950 başındaki çalışmalarının geneli beyaz tuval üzerine uyguladığı serbest çizimli siyah hatlardan oluşurlar ve bunların önemli bir kısmı siyah-beyaz kontrastının sorunsallaştırıldığı bir resim anlayışını tarifler. Soulages'ın sözü edilen teknikle ortaya koyduğu bu kompozisyonlar, aynı zamanda sanatçının ilk siyah-beyaz yağlıboya denemeleri olarak bilinirler.

Soulages'ın siyahlarla doğrudan etkileşim kurduğu resimsel yaklaşım, tam da sözü edilen Amerikan soyut dışavurumculuğunun etkisi altında şekillenen kontrast etkili çalışmaların örnek alındığını ortaya koyar. Bilindiği gibi bu tarihler aynı zamanda monokrom (tek renkli) resimlerin de soyut dışavurumculuk içerisinde etkin olarak sanatçılarca kullanıldığı zaman dilimidir. Fakat Soulages ilk örneklerinde sözü edilen monokrom teknikten ziyade kalın fırça uygulamalarıyla tuvalin asimetrik siyah kesitlemelerle oluşturulduğu bir resimleme anlayışını tercih eder. Bu yaklaşım tarzı da sanatçının henüz siyahın ontolojik ve morfolojik özelliklerinden ziyade, plastik değerlerinin daha ön planda değerlendirildiğini ortaya koyar (van Gogh vd., 1960). Bu bağlamda Soulages ilk siyah denemelerinde resim tuvalinin fiziksel özelliklerinin değerlendirildiği bir resimleme anlayışı benimser. Buna göre siyah-beyaz kontrastına dayandırdığı erken dönem çalışmalarında tuvalin belli bölgelerinin beyaz bırakıldığı, açık ve parlak bir tuval üzerine katmanlı siyah serbest şeritlerden oluşan soyut resimler yapar (Rona, 1997, s. 1687).

Görsel 1. Resim (Tuval üzerine siyah yağlıboya, 193,4 x 129,1 cm) (Soulages, 1948-49)

Siyahlarla oluşturulan derinlik etkisi erken dönem örneklerinde Amerikan soyut dışavurumcu üslubun biçimsel seçeneklerinden biri olan sert kenar resimleme (*hard-edge painting*) anlayışının etkisiyle oluşturulmuştur. Bu üslubun tercihindeki temel sebep, tuval yüzeyindeki renk dokusunun hissettirilmesine dönüktür (van Gogh vd., 1960, s. 83). Bu üslubun Avrupa'daki, özellikle de Fransa'daki temsilcileri sözü edilen teknik ile Amerikan soyut dışavurumcu etkide; fakat Avrupa'nın kendine özgü lirik soyutlamacı, daha içe dönük ve sezgisel bir yaklaşımın etkisinde üretimlerini gerçekleştirmişlerdir (van Gogh vd., 1960, s. 92.) Siyahın beyaz kontrastıyla tuval yüzeyinde serbest teknikle kullanım şekli kontur etkili resim anlayışını dönüştürerek, jestüel ve daha hareketli bir fırça tekniğinin kullanımıyla ilgilidir. Soulages'ın erken dönem örneklerinde hissedilen de dönem Avrupa'sını da doğrudan etkileyen elin bir tür "fırça" gibi kullanımına dönük bir resimleme anlayışını yansıtır. Bu tip bir resimleme anlayışı Soulages'ın çağdaşları arasında Hans Hartung ve Antonie Tapie gibi ressamlar tarafından da uygulanır.

Soulages'ın 1950'li yıllar ortalarına doğru siyahlarının gelişimi doğanın organik unsurlarıyla tuval yüzeyindeki kaligrafik şeritlerinin özellikle ceviz kabuğu boyasıyla birleştirilerek yeni arayışlar etkisinde kendini gösterir. Soyutlamacı tarzda ele aldığı bu çalışmaların geneli ceviz kabuğu boyası ile siyahların kullanımının entegre olduğu bir yaklaşımı ifade eder. Özellikle 1950'li yılların ortalarından başlayıp sonuna kadar giden çalışmalarında bir başka önemli faktör olarak Uzakdoğu etkili resimleme anlayışın da devreye girdiği görülür.

Siyahlarının kaligrafik etkili ele alınışı tam da bu etkileşimin gerçekleştiği tarihlerde net bir şekilde hissedilir. 1960'lı yılların başından itibaren Japon kaligrafisinin çeşitli örneklerini inceleyen Soulages, bu kaligrafi örneklerinin siyah-beyaz karşıtlığında şekillenen fizyonomik özelliklerine odaklanmıştır (Ceysson, 1996, s. 49). Bu noktada Soulages'ın siyahlarının kurgulanışında en net hissedilen ayrımlardan biri, biçimsel plastisitenin unsurlarının yanında anlambilimsel özelliklerinde hissedilir. Uzakdoğu kavramsal yaklaşımlarından biri olan ve özellikle zen felsefesi özelinde ayrı bir yeri olan boşluk olgusunun Soulages'ın bu dönem çalışmalarında da etkisi netçe hissedilir. Ceviz kabuğu boya ile birlikte kullanılan siyah şeritlemeler dışında kalan beyaz boşluklu alanların görünür kılınıyor olması, Soulages'ın resimleme tarzında 1950'li yılların ortalarından itibaren şekillenen resim tarzını da ifade eder. Buna göre Japon kaligrafilerine benzer örüntü yapısı sözü edilen boşluk olgusunun devreye girişiyle birlikte daha derinlikli bir resim yapısının da düşünüldüğünü ortaya koyar.²

Görsel 2. Resim (Tuval üzerine yağlıboya ve ceviz boya, 195 x 130 cm) (Soulages, 1953)

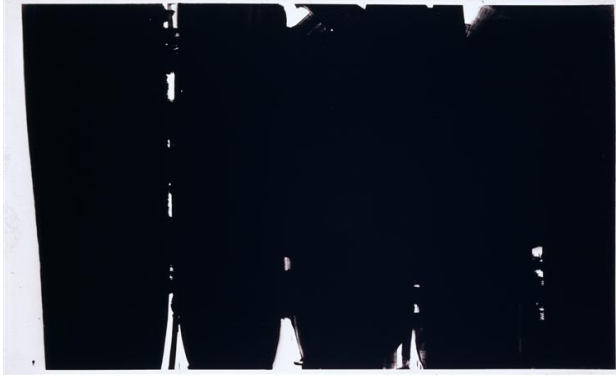
Soulages sanatında siyahın ontolojik değerlendirilişi tam da plastik ve düşünsel birlikteliğin birlikte hissedildiği 1960'lı yılların başı itibariyle şekillenmeye başlamıştır. Sanatçının kompozisyonları bu tarihler itibariyle çeşitlilik göstermeye başlar. Sanatçının, farklı teknik ve uygulamalarla tuvalin fiziksel

² Aslında sanatçının siyah ağırlıklı resimlerinde hissedilen sözü edilen "kaligrafi" vurgulu resimleme anlayışı tanımına Soulages'ın çok da sıcak bakmadığı bilinir. Soulages sözü edilen etkinin tuval üzerinde bir tür "iz" ya da "işaret" olarak okunmasını daha doğru bir yorumlama tarzı olarak değerlendirme eğilimindedir (Ersağdıç, 2017, s. 64.)

yapısına müdahalelerde bulunmaya başladığı bu süreç içerisinde Soulages siyahlarının dönüşümü de bahsedilen etkide evrilirler. Ceviz boya kullanımı yerini siyah yağlı boyaların farklı versiyonlarına bırakır. Bu bağlamda Soulages tarafından siyahın kavranışı da değişiklik gösterir. 1960'lar itibariyle siyahların sunumu soyut dışavurumcu çizgide yansıttığı kütleli, tek hatlı yahut kalın siyah şeritlemelerden, farklı siyah imgeler veya lekelemelerle oluşturulmuş yeni biçimsel denemelere doğru kayar. Siyahların değerlendirilişi bu tarihler itibariyle alışlageldik kullanımın biçimlerinin dışında resim dışı müdahaleler veya unsurlarla ilişkilenerken deneysel bir resimleme anlayışıyla aktarılır olurlar (Brennan, 2007, s. 123). Siyahlarını tuvalde fırçanın alışlageldik kullanım biçiminden sıyrarak, tuvale birtakım fiziksel müdahalelerle şekillendirdiği bu süreçte Soulages, macun, katran gibi maddeleri, büyüklük açısından farklılık gösteren çeşitli ragle veya kazıma aletleri aracılığıyla bütünleştirerek malzemenin maddi unsurlarını ön plana çıkarır (Ersağdıç, 2017, s. 68). 1960'lı yıllar bu bağlamda Soulages için siyahın boya katmanlılığı yahut ışıkla temas ettiğinde ortaya çıkan yansıtıcı özelliği kavramasıyla birlikte resim tekniğinde de belli değişikliklere gitmesine neden olur. Resim düzlemi üzerinde ışık-doku etkili bir yaklaşımla siyahların kullanımı jestüel etkiden doku etkili bir tarza doğru kayma gösterir (Şahin, 2023, s. 308). Siyahın doku etkili bir tutumla aktarılması böylece lirik soyutlamacılıktan, yüzey hareketlerinin boyanın doku etkisini ön plana çıkaran yeni tekniklerin ortaya konmasını da gerekli kılmıştır. Buna göre spatulaya yerleştirilen siyahla birlikte bıçaklı çizgi atılarak yüzeyi biçimlendirmek Soulages'ın yeni ifade araçlarından biri olmuştur. Bu resim tavrı aynı zamanda tuval üzerinde sergilenen malzemenin nasıl bir biçim alacağını da belirleyen biçimsel bir tarzın sonucunda ortaya konur (Pastoureau, 2016, s. 201).

Soulages kendi biçimsel ve teorik unsurlarla temellendirdiği siyahlarının resim düzlemindeki yeni yapısını adeta ilmek ilmek örmeye başlar. 1970'li yıllarla birlikte Soulages resminde siyahların kullanımı ölçekleri büyüyen tuvalerde, neredeyse tuvalin tamamını kaplayan kütleli boya unsurlarıyla kendini gösterir. Monokrom türün daha farklı versiyonlarını oluşturan bu örnekler Soulages siyahlarının yeni yapısını oluşturan resim şemasını ifade eder. Buna göre siyah-beyaz kontrastına dayalı ve siyahı beyaz kontrastının etkisiyle "patlatıcı" bir özelliğe kavuşturan örnekler, yerini saf siyahlar olarak tariflendirilen yeni bir siyah kavrayışına bırakır. Buna göre sözü edilen etkide ortaya konan örnekler siyah boyanın katmanlandırılarak tuval düzleminde oluşturulan yoğun etkinin maddenin özsel niteliklerine vurgu yapan bir etkide ortaya konmasına dönüktür (Chakrabarty, 2011, s. 11-12). Bu tarihlerde Soulages için artık önemli olan siyahları vasıtasıyla tuval düzlemine bırakılan kişisel bir tür "iz" in olanaklılığını tartışmaktır. Soulages sözü edilen izleri de biçim ve anlam düzeyinde zıtlıklar üzerine kurgular. Soulages için zıtlık vurgusu

siyahların aktarımında da başat bir roldedir. Soulages siyahlarının kullanımına 1970'ler başı itibariyle bakıldığında biçim – anlam ikiliğinde belli karşıtlıklar düzeninde inşa olunan ve bunların siyah üzerinden tanımlandığı bir anlatı merkeze alınır.³

Görsel 3. Resim (Tuval üzerine yağlıboya, 220 x 366 cm) (Soulages, 1968)

Bu şekliyle bakıldığında resim serüveninin başında siyah-beyaz kontrastına dönük Amerikan soyut dışavurumcu çizgiyi takip eden resim anlayışı, 1960'lı yıllar itibariyle önce ceviz boya ile birlikte katmanlı siyah şeritlerin boyutları büyüyen tuvaler önünde resmedilişine; sonrasındaysa 1970'li yılların ortalarına kadar semantik unsurlarla plastik yaklaşımın birlikte düşünüldüğü yeni bir estetik değerlendirme sürecine bırakır. Aynı zamanda siyah şeritler 1970'li yıllar itibariyle yerini siyah iz ve leke oluşumlarına bırakarak siyah rengin değerlendirilişinde başat dönüşümlerin gerçekleşmesini görünür kılmıştır. Bu bağlamda siyahötesine giden yolda Soulages; bu kavramın etkin olarak hissedilmesinde en büyük paya sahip olan unsuru da bu yıllar itibariyle devreye sokmaya başlar. Soulages için bu unsur “ışık”tır.

Işık, yoğunluklu olarak barok sanattan beri çeşitli bağlamlarda resim sanatının içerisinde var olmuştur. Işığın teknik özelliklerinin herhangi bir resmin kompozisyonel özelliklerini boyutlandırın yapısı, Soulages'ın resim teorisinde bambaşka bir noktaya evrilir. Soulages siyahı, bilim tarihinin de sanat tarihinin kimi evrelerinde renksizlik, ışısızlık gibi tarifleyen anlamların ötesine taşıyan

³ Bu konuyla ilgili Soulages ile yapılan bazı röportajlar veya söyleşiler temel referanslar olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda Soulages ile bir diğer önemli sanatçı Hans Ulrich Obrist'in 2013 yılında gerçekleştirdiği söyleşiye yakından bakılmalıdır. Bu söyleşide Soulages siyah rengi zıtlığın kendi resim anlayışındaki temel düstür olarak ele alındığından söz eder. Siyahı sembolik bir değer olarak yansıtmaktan ziyade; “gösteriş”, “kutlama”, “otorite”, “yas” gibi birbirine zıt kavramlarla ilişkili bir tutumla aktarır. Böylece sözü edilen zıtlıklar tüm mikro özellikleriyle izleyiciye sunulur (aktaran Ersagdıç, 2017, s. 69).

resim yaklaşımıyla siyahötesi resimler olarak tanımladığı ilk örnekleri 1970'li yılların ortalarından itibaren ortaya koymaya başlar.

Soulages resminde *outrénoir* örneklerin biçimsel yapısı

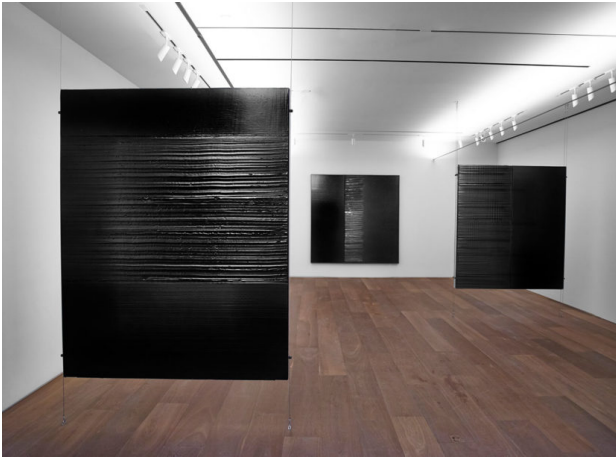
Soulages'ın 1975 itibariyle siyahlarının kurgulanışında teknik açıdan net dönüşümler gerçekleşir. Sanatçı, ışık etkisiyle birlikte siyahlarla mikro ölçekli deneysel uğraşları tuvalde görünür kılar. Özellikle 1975 sonrası eserlerinde katmanlı siyah boya oluşumlarının içine derin çizikler atmaya başlamıştır. Işığın bu derin çizgiler arasında siyahla oluşturduğu birliktelik biçimsel anlamda yeni resimsel imkânları oluşturur. Öncesinde iz ya da işaret olarak kurguladığı siyah boya oluşumları çizgisel oyuklara dönüşmüştür. Böylelikle de boya dokusuna yapılan bu müdahaleyle ışığın imkânlarını siyah özelinde birbirlerine doğrudan etki eden aktif birer resimsel enstrümana dönüştürür. Siyahlarını tuvalde salınımlı ve gri kesiklerle yeni bir alan yaratımı bağlamında kurgulamaya başlar. Bu tarihlerde ortaya koyduğu eserlerinde Soulages, tuvale uyguladığı doğrudan müdahalelerle tuvalin maddi yapısını bozuma uğratarak siyahlarla oluşturmaya çalıştığı yeni bir uzam anlayışını devreye sokmaya çalışır (van Gogh vd., 1960, s. 85). Aslında sözü edilen etki, Avrupa avangardının özellikle 1960 sonrası ortaya koyduğu tuvale karşı gelişen yeni biçimci önerilerin içinden şekillenmiştir. Tuval merkezli ya da doğrudan resim enstrümanlarını merkeze alan estetik değerlere karşı gelişen bu tavır Soulages'ın da siyah temalı resimlerinin şekillenişinde etkili bir esin kaynağı oluşturmuştur. Bu konuda en etkin çalışan ve Soulages'ı doğrudan etkileyen sanatçılardan biri olan Lucio Fontana'nın tuvali kesik ve yarıklarla yeni ontolojisine yerleştirmesi, Soulages'ın siyahlarla oluşturulan tuval merkezli kompozisyon şemasını dönüştürmesini sağlamıştır.

Görsel 4. Resim (Tuval üzerine yağlıboya, 130 x 102 cm) (Soulages, 1980)

Lucio Fontana'nın *Beyaz Manifesto*'sunda ortaya koyduğu sözü edilen yaklaşım, bu tema özelinde genel fikirlerini ortaya koyduğu uzamsallık (*spazialismo*) kavramı etrafında örüntüsü oluşturulmuş bir biçimsel öneriyi tanımlar. Bu yaklaşım tarzı özelinde ortaya konan teoriler bütünü tuval düzenine bağlı olmayan, tuval özelinde merkeze alınan maddeselliği aşan, sanat fikrinin müdahale edemediği bir sanat fikrinin biçimsel önerisidir (aktaran Harrison ve Wood, 2016, s. 693). Bu öneri tuval özelinde “yeni uzam” olarak tariflenen tarzın uygulayıcısı olan sanatçıların, yüzyıl başında ortaya konan üçüncü boyut sonrası şekillenen uzam tartışmaları ekseninde geliştirilmiştir (Petersen, 2015).

Soulages'ın tam da bu tarihlerde tuval yüzeyinde siyahlarıyla oluşturmaya başladığı yeni uzam yaklaşımı, siyahötesine giden yolda ilk biçimsel denemeler olarak kendilerini gösterirler. Soulages'ın 1975-80 arası döneminde uyguladığı bu örnekler bütünü çoğunlukla tuvalin tamamına yayılmış siyahlıkların, açılan oyuklarla alışlageldik siyah kurgusunun ötesine geçen ışıkla bütünleşik kompakt bir resim kurgusuyla siyahötesi denemelerin biçimsel önerilerini ortaya koymaya başlar. Böylece Soulages için siyahötesi resimler ilk planda iki biçimsel şema üzerinden ilerler: İlki, ışık etkisiyle siyahın “yutucu” olma özelliğinin “yansıtıcı” olarak dönüştürülmesi; ikincisiye tuval yüzeyinde açılan oyuk ya da yarıklarla siyahın bu açıklıklara yedirilerek oluşturulmuş yeni yapısıdır. Hatta siyahın alışlageldik bilimsel ve sanat tarihsel referanslarından koparabilme uğraşında farklı etkilerini hissettirecek şekilde tuval yapısının ontolojisini de sorgulamaya tabi tutar. Soulages'ın özellikle geç dönem sergilerinde siyahötesi resimlerden oluşan örneklerinin duvardan ya da yerçekiminden bağımsızmışçasına yerleştirilmesi ya da deyim yerindeyse asılması Soulages için siyahın yeni pozisyonunun aktarılması adına önem arz eder.

Görsel 5. Resim 1, 2, 3 (Tuval üzerine yağlıboya) (Soulages, 2014)

Soulages bu bağlamda 1980 öncesi eserleriyle sonrası çalışmaları arasında siyahötesi yaklaşımı bağlamında net bir ayrım koyar. Bu ayrım siyah plastisitesinin siyahötesine dönüşümünü tarifler. Buna göre “ışığın tuval üzerinde siyahla buluşmasıyla yüzeyde oluşan gerilimli doku etkisi” siyahın klasik tanımının oldukça ötesindedir (Ceysson, 1996, s. 91). Soulages sözü edilen ayrımı siyahın biçimsel özellikleri bağlamında şu şekilde tanımlar (Gkrabarty, 2011, s. 8):

Benim önceki resimlerim herhangi bir katışıklık olmaksızın yine aynı siyah maddesel özelliklerle, aynı pigment değerleriyle ortaya konmuştur. Şimdiyse, yüzeyin dokusu, şeritli-çizgili ya da düz siyah biçimlerle ışığı dönüştüren ve farklı değerlerin ortaya çıkışını sağlayan özelliklere sahiptir. Yeni resimlerimde doku etkisi, siyahın maddi varlığıyla bilinen statik yapısından, hareketli, dinamik ve gerilim etkisinde yeni bir özelliğe kavuşmuş olur.

Böylece sözü edilen etkide ortaya konan siyahötesi örnekler ilk planda tuval düzleminde kurulan maddi-fiziksel müdahale yahut doku unsurlarının siyahı dönüştüren yapısıyla birlikte üretilmiştir; fakat özellikle 1990’lı yılların ortalarından itibaren Soulages için siyahötesi olgusu teorik-düşünsel temelleri de olan yeni anlam yapısıyla da ele alınmıştır.

Soulages resminde *outrénoir* örneklerin teorik yapısı

Soulages için siyahötesilik biçimsel önerilerin dışında anlam yapısının dönüştüğü düşünsel bir aracı da ifade eder (Levy, 2016, s. 36). Soulages’ın siyahötesi resimleri, sanatçının geç dönemi olarak da tariflenebilecek 1990’lı yıllar itibariyle başlayıp 2000’li yıllar boyunca ortaya konan eserlerinin genelinde yapılmışlardır. Soulages, siyahötesi ile ilgili en belirgin vurguyu sözü edilen örneklerin yoğunlaşmaya başladığı tarihlerde yapmıştır (aktaran Chakrabarty, 2011, s. 8):

Resimlerime belli bir sebepten ötürü siyahötesi diyorum. 1996 yılındaki sergiye konu olan çalışmalarımı *noir-lumière* (siyah-ışık) olarak tariflediler. Bu tanım beni rahatsız etmedi çünkü insanlara benim resimlerimi anlamaları için bu tanım bir yol sunuyor. Bu açıdan *noir-lumière* tanımı yanlış değil. Bununla birlikte bu tanım optik tanımların dayattığı fiziğin temel dayanaklarını anırtıyor. Bu benim yapmak istediğim şey değil. Ben siyahötesi tanımını ortaya koyduğumda zihinsel uzamı tanımlamaya çalışıyordum, ki bu monokrom resmin ifade ettiği uzamsal yaklaşımın oldukça dışında.

Soulages’ın bu yaklaşımının temel nosyonu tuvalin ya da monokrom resmin dayattığı fizikselliğin oldukça dışında, siyahın sözü edilen teknik dayanağın ötesinde bir zihinsel anlayışın kendisini işaret eder. Soulages için siyahötesiyle oluşturulan yeni uzamsallık üç boyutun dışında şekillendirilmeye çalışılan ışık – siyah buluşmasının imkânlılığını araştıran bir resim anlayışını ifade eder. Bu

anlamda Soulages'ın 2000'li yıllar itibariyle ortaya koyduğu siyahötesi yapıtlar bütünü siyahın maddi varlığının ışık etkisiyle ortaya çıkarıldığı son dönem eserleri olarak gruplandırılabilir.

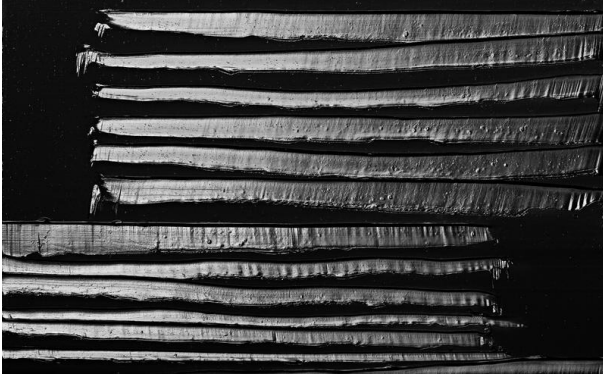
Sözü edilen eserlerde ışık etkisi, siyahın özellikle akrilik yahut parlak yağlıboya etkisiyle birlikte hacimli ve yoğun koyu siyahın parlatılmasına dönük bir teknik tarzda ortaya konur. Buna göre hacimli siyahlar sözü edilen yansıtma özelliğiyle birlikte bir tür siyah ışık formuna evrilirler (van Gogh vd., 1960, s. 122). Siyahın renk teorileri içinde ışıksız-karanlık alanı tarifleyen yapısı dolayısıyla herhangi bir renk özelliği atfedilmeyen maddi durumu, Soulages'ın teorik şemasında tam tersi bir anlamı ifade eden ontolojik bir boyut kazanır. Soulages'ın sözü edilen teorik şema çerçevesinde "siyah ışık" formlarında kurguladığı bu resimler; siyah cila ile yağlıboyanın ışık faktörüyle bir arada düşünüldüğü çalışmalardır. 2000'li yıllarda üretilen bu tip çalışmaları Soulages kendi ifadesiyle "ultra siyah resimler" olarak tarifler ve bu resimlerin geneli Soulages'ın yeni estetik görüşlerinin siyahlar bağlamında şekillendiği teorik düzlemi ifade eder (Chakrabarty, 2011, s. 9).

Görsel 6. Resim (Tuval üzerine yağlıboya, 142 x 182 cm) (Soulages, 2014)

Ultra siyah resimler bütünü, genellikle birbirine geçişken siyah şekillerden oluşturulmuş ve özellikle parlaklıklarıyla Soulages'ın siyahötesi yaklaşımının alametifarikası olan ışık etkisini net bir şekilde hissettiren çalışmalardır. Soulages'ın bu son dönem çalışmaları nesnesiz resmin siyah etkili yeni kompozisyon şemasını da tarifler. Önceki yıllarda dikey formlarda oluşturduğu kompozisyon şeması, son dönem siyahötesi çalışmalarında yatay yönde dönüşmüştür. Tuvalin belli bir yönde boya tabakası kazınarak ve belli bir ritim takip edilerek sunulan siyahlarla dönüşen yapısı, Soulages'ın ultra siyah

resimlerinin kurgulanışında temel rol oynar. Özellikle mekan aydınlatması unsuruna göre renk nüanslarının görünür hâle geldiği resimleme anlayışıyla Soulages'ın siyahları, yansıyan ışık etkisiyle renk teori ve tanımlarının dışında düşünülen renksizlik tanımından sıyrılarak başlı başına bir renk olarak ele alınır. Bu etki aynı zamanda siyaha doku kazandıran resimsel bir özellik olarak ortaya konur.

Görsel 7. Resim (Tuvall üzerine akrilik boya – 99 x 159 cm) (Soulages, 2013)

Teorik temelleri parlak siyahtan yansıyan ışığın unsurlarıyla oluşturulan Soulages'ın siyahötesi resimleri, izleyici – resim ilişkisinin karşılıklı pozisyonlanışını da dönüştüren kinetik etkiler yaratır (Pastoureau, 2016, s. 202). İzleyici yansıma etkisini resimler karşısında hareket ettikçe farklılaşan yeni özellikleriyle fark eder. Böylece siyahötesi kurguda tasarlanan çalışmaların ontolojik yapısı izleyicinin bakışının ya da tuval karşısında mobil oluşunun etkisiyle yeniden inşa edilir. Soulages'ın siyahötesi resimleri bu şekilde bakıldığında ışık – siyah etkileşimiyle tanımlanan haline ek olarak bakışın doğasının da devreye girdiği kendine özgü yeni bir resim anlayışını yansıtırlar.

Sonuç

Soulages'ın siyahötesi resimleri, sanatçının geç döneminde ortaya koyduğu ve siyahın genel kabul gördüğü bilimsel-sanatsal yapısının oldukça dışında kurgulanmış örnekler olarak bilinirler. Soulages'ın siyahötesi resimleri erken ve olgun dönem örneklerine göre paradigma üretme potansiyeli yüksek çalışmalardır. Bunun en önemli nedeni Soulages'ın siyahötesi örneklerini siyah rengin yapısal özelliklerini çeşitli faktörler aracılığıyla dönüştürme becerisinde şekillendirmesidir. Örneğin Soulages'ın resim tarzı sonucu şekillenen ışık etkisinin siyahın yutucu özelliklerini yansıtıcı özelliklere dönüştürmesi etkisi,

ışığın fiziksel yapısının soyut formlar aracılığıyla düşünsel izleklere dönüşmesini tanımlar. Farklı boya teknikleri ve spatula etkisinin jestüel unsurlarla siyahı herhangi bir monokrom resmin teknik özelliği ayrıntısından kurtaracak şekilde ele alınması, Soulages'ın tariflediği şekliyle siyahı-ötesine taşıyan yeni yapısına dönüştürür.

Çalışma sonunda ortaya konduğu şekliyle siyahötesi resimler sadece sözü edilen unsurlar vasıtasıyla bu şekilde tanımlanmazlar. Soulages'ın yeni resimleme anlayışıyla birlikte ultra siyahlar olarak da tariflenirler. Siyahın izleyeni deyim yerindeyse "içine alan-kuşatan" ontolojik kurgusu boya tekniği açısından siyahın daha derinleştirildiği, sınırlarının daha da zorlandığı yeni bir arayışı da tarifler. Ultra siyah resimler Soulages'ın parlatılmış siyahlarının bu şekliyle siyahlık durumunun da yeniden tartışılmasını gerekli kılan yeni yapısını ortaya koyar. Soulages böylece siyahı resmeden bir sanatçı olmanın ötesine geçerek; siyahı teorik bağlamda yeniden tartışmaya açmaya niyetlenen öncü bir tavır da üstlenir. Kendi perspektifinde bu tartışmayı başlatma adına siyahötesi kavramını öncülleyen sanatçı bu şekliyle siyah rengi salt biçimsel plastisite bağlamından değerlendirmeyi yeterli bulmayarak onu teorize etmeye niyetlenir.

Soulages'ın siyahötesi resimlerini tartışan gerek yurtiçi gerekse de yurtdışı yayın, tez ve makaleler bulunmaktadır. Çalışmaların geneli siyahötesinin biçimsel unsurlarını ön plana alan bir metodoloji takip etmekle birlikte bu çalışmanın merkeze aldığı teorik tartışmayı da yürütenleri bulunmaktadır. Bahsedilen özellikteki yayınlar metin içinde ele alınmaya çalışılmıştır. Bu çalışma aynı zamanda Soulages resminin genel yapısını sanatçının farklı dönemlerinden çeşitli örneklerle ortaya koyarak, siyahötesi resimlere ilerlenen süreçte bu resimlerin nasıl şekillendiklerini ortaya koymayı amaçlamıştır. İlk planda monokrom resmin genel özellikleriyle birlikte koyu tonlu kalın fırça özellikleriyle uygulanan siyah, 2000'li yıllar itibarıyla bu çalışmada da ortaya konan siyahötesi özelliklerine sözü edilen biçimsel-teorik şema çerçevesinde gelebilmiştir.

Hakem değerlendirmesi || Peer-review

Dış bağımsız

Externally peer-reviewed

Çıkar çatışması || Conflict of interest

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir

The author has no conflict of interest to declare

Finansal destek || Grant support

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir

The author declared that this study has received no financial support

Kaynakça

- Brennan, M. (2007). Illuminating the void, displaying the vision: On the Romanesque church, the modern museum, and Pierre Soulages' abstract art. *RES: Anthropology and aesthetics*, 52, 116-127.
<https://doi.org/10.1086/RESv52n1ms20167747>
- Ceysson, B. (1996). *Soulages, tout L'Art* monographie (1. baskı). Flamarrion.
- Chakrabarty, A. S. (2011). Pierre Soulages's Ultrablack Paintings: The Matter of Presence. *RACAR: Revue d'art Canadienne / Canadian Art Review*, 36(1), 5-16.
<http://www.jstor.org/stable/42630830>
- Ersağdıç, Y. (2017). Kontrastlıkla varolan bir doku estetiği ile imgenin siyah yüzü ve Pierre Soulages'ın resimleri. *Yaşam bilimleri dergisi*, 7(2/1), 62-70.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/buyasambid/issue/33194/359974>
- Harrison, C. ve Wood, P. (Ed.) (2016). *Sanat ve kuram 1900 – 2000: Değişen fikirler antolojisi* (2. baskı) (Çev. S. Gürses). Küre.
- Levy, D. (2016). *Pierre Soulages: New paintings* (1. baskı). Galerie Perrotin.
- Özkan, Ö. (2004). Pierre Soulages'ın sanatında indirgemeci tavır ve siyahta somutlaşan ışık (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Pastoureau, M. (2016). *Siyah: Bir rengin tarihi* (1. baskı) (Çev. M. Tufan). Sel.
- Petersen, S. (2015). The dynamics of "Space" in postwar art "Le groupe espace" and "Arte spaziale". *Saggi e Memorie di storia dell'arte*, 39, 226-237.
<http://www.jstor.org/stable/44843851>
- Rona, Z. (1997). Pierre Soulages. Z. Rona ve M. Beykan (Ed.), *Eczacıbaşı sanat ansiklopedisi – 3. cilt* (1. baskı) (s. 1687). Yapı-Endüstri Merkezi.
- Soulages, P. (1948-49). *Resim [Resim]*. MoMA, New York.
- Soulages, P. (1953). *Resim [Resim]*. Solomon R. Guggenheim Museum, New York.
- Soulages, P. (1968). *Resim [Resim]*. MNAM, Paris.
- Soulages, P. (1980). *Resim [Resim]*. Se trouve a Copenhague, Charlottenborg.
- Soulages, P. (2013). *Resim [Resim]*. Lévy Gorvy Gallery, New York

Soulages, P. (2014). Resim 1, 2 ,3 [Resim]. Lévy Gorvy Gallery, New York.

Soulages, P. (2018). Resim [Resim]. Opera Gallery, New York

Şahin, O. (2023). Çağdaş sanatta siyaha bakmak: Görme ihtiyacı-anlamlandırma sorunu (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

van Gogh, V., Kandinsky, W., Gris, J., Klee, P., Léger, F., Mondrian, P., Miró, J., Dubuffet, J., Gasset, J. O. y, Camus, A., Soulages, P., Hélión, J., Albers, J., Roszak, T., Duchamp, M., Gabo, N., Arp, J., Davis, S., Kokoschka, O., Shahn, B., Steinberg, S. (1960). Statements and documents: Artists on art and reality, on their work, and on values. *Daedalus*, 89(1), 79-126.
<http://www.jstor.org/stable/20026551>

Extended abstract

Pierre Soulages is an artist whose influence was felt in European painting on the twentieth century. His painting style, whose name is mentioned in the Paris-based tachism (*tachisme* – staintism) movement which developed close to abstract expressionism in the 1950's was shaped within the lyrical abstractionist understanding of tachism. Also his paintings style has been changed into 1970's. There are clear technical transformations in the editing of Soulages' blacks as of 1975. With the effect of light, the artist makes micro-scale experimental endeavors visible on the canvas with blacks. Especially after 1975, he started to make deep scratches into the layered black paint formations in his works. The combination of light and black between these deep lines creates new pictorial possibilities in the formal sense. The black paint formations that he had previously constructed as "traces" or "marks" thus turned into linear cavities. Thus, with this intervention to the paint texture, it transforms the possibilities of light into active pictorial instruments that directly affect each other, especially in black.

His paintings which he defines as beyond-black were shaped in an understanding of painting that started in the late of 1980's, which can be considered as his late period and lasted until the mid-2000's in which the use of black color was intensely felt. For Soulages, the new spatiality created with beyond-black expresses an understanding of painting that explores the possibility of the meeting of light and black, which is tried to be shaped outside of three dimensions. In this sense, the whole of the beyond-black works that Soulages revealed as of the 2000's can be grouped as the last period works in which the material existence of black is revealed with the effect of light.

The feature of black which has turned into a kind of image for Soulages since the mid 1970's, can now be read as a result of a perspective towards the ontological nature of black, apart from the physical structure of black for him. The structure of the light effect, which expands the possibilities of black, encouraged Soulages to reveal the aspects of black that emphasize the texture properties. For Soulages, the light effect is not just about highlighting the structural features of black; putty, tar, large-sized scraping tools, spatulas used with different characteristics have also been a dominant factor in his large-scale works. With the new possibilities created by the light, Soulages entered a new production process in which he started to cover his entire canvas with black; these were the works that made him known throughout his artistic adventure.

Infrared images, as revealed at the end of the study, are not defined in this way only by the elements mentioned. They are also described as ultra-blacks with Soulages' new understanding of illustration. The ontological fiction of black that blackness the viewer, so to speak, also describes a new search in which black is deepened and its boundaries are pushed even more in terms of paint technique. Ultra-black paintings reveal the new structure of Soulages' polished blacks, which necessities a re-discussion of the blackness as such. Soulages thus goes beyond being an artist painting black; it also assumes a pioneering stance that intends to re-discuss black in the theoretical context. The artist, who pioneered the concept of beyond-black in order to initiate this discussion in his own perspective, does not find it sufficient to evaluate the color black in the context purely formal plasticity and intends to theorize it.

In this frame, beyond-black doesn't define only a formal method in Soulages painting. This approach also expresses the theoretical schema of Soulages' late paintings in which black is in the center. Beyond-black is fictionalized by Soulages as a concept that processes the structure of light reflected from the black shapes presented in abstract forms in his own painting. The reflective situation of black which creates a new space with this form, reverses its absorber characteristic associated with the color black and reveals a new black ontology. This study aims to reveal the theoretical frameworks of the concept of black in Soulages painting and deals with the ontology of black in the context of the mentioned theoretical framework.